

Και τὸ «Χελιδόνι» τοῦ κ. Παύλου Νιρβάνα ἐπίσης ἐπαίχθη δύο φορές, ἐνῶ ἦτο ἄξιον πολὺ καλλιτέρας τύχης. Ἄλλ' ἢ ἀποτυχία — ἢ θεατρικὴ, — αὐτοῦ τοῦ δράματος δὲν ὀφείλεται βέβαια εἰς τὴν γλώσσαν. Ὁ κ. Νιρβάνας, γλωσσικῶς, εὐρίσκειται εἰς τὴν ἀλήθειαν. Δὲν θυσιάζει τὴν ζωὴν χάριν τῆς ὁμοιομορφίας, (ἢ ὁποῖα εἰμπορεῖ νὰ ἔλθῃ μετὰ τὸν καιρὸν ἢ καὶ νὰ μὴν ἔλθῃ ποτὲ εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν), οἱ δὲ ἤρωές του ὁμιλοῦν ἀπὸ τὴν σκηναίαν, ὅπως θὰ ὁμιλοῦν καὶ εἰς τὴν πραγματικότητά. Κατωτέρω θὰ ὁμιλήσωμεν διὰ τοὺς «Πετροχάρηδες», οἱ ὅποιοι ἐθριάμβευσαν ὑφ' ὄλας τὰς ἐπόψεις. Ἀλλὰ διὰ νὰ μὴν ἐπανέλθωμεν σήμερον εἰς τὸ γλωσσικὸν ζήτημα, ἄς το εἰπώμεν ἀπὸ τώρα. Καὶ ἡ γλῶσσα τῶν «Πετροχάρηδων» ἦτο ὅπως τοῦ «Χελιδονίου»: ἡ ἀρμόζουσα. Οἱ Πετροχάρηδες τοῦ δράματος ὁμιλοῦν ὅπως θὰ ὁμιλοῦσαν οἱ Πετροχάρηδες τῆς ζωῆς. Καὶ ὅπως ἡ γλῶσσα αὐτῶν ἔπρεπε νὰ εἴνε ἀπ' ἀρχῆς μέχρις τέλους δημοτικὴ, οὕτω καὶ ἡ γλῶσσα τῶν ἡρώων τοῦ Νιρβάνα—ἐνὸς καθηγητοῦ, ἐνὸς ἀξιωματικοῦ, μιᾶς κυρίας τοῦ κόσμου,—ἔπρεπε νὰ εἴνε τὸ κρᾶμα, ποῦ μεταχειρίζονται σήμερον αὐτῆς τῆς τάξεως οἱ ἄνθρωποι. Οὕτε εἰς τὸ ἔργον τοῦ Νιρβάνα, τοῦ ὁπαδοῦ τῆς μικτῆς, οὕτε εἰς τὸ ἔργον τοῦ δῆθεν *μαλλιάρου* Χαρολῆ, οἱ θεαταὶ δὲν ἐξεπλάγησαν διόλου,—φυσικῶτα! Ἐπομένως, ὅπως ἐδείξαμεν ἐκτενέστερον εἰς ἄρθρον μας δημοσιευθὲν εἰς τὰς «Ἀθήνας», κανὲν δικαίωμα δὲν εἶχαν οἱ περὶ τὸν «Νουμᾶν» νὰ καυχῆσθαι ὅτι ὁ θρίαμβος τῶν «Πετροχάρηδων» ἦτο θρίαμβος τῆς «γλώσσας» των. Τοῦ Χαρολῆ, καὶ τῶν ἐν ὀνόματι ὁμοῦ τῆς ὁμοιομορφίας τυμβωρύχων, στραγγαλιστῶν καὶ στρεβλωτῶν τῶν λέξεων, καθε ἄλλο!

Ἄλλ' ἄς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ «Χελιδόνι». Ὁ ἦρωας του εἴνε ἓνας ἰατρός, ὁ ὁποῖος μελετᾷ καὶ συγγράφει τοὺς ἔρωτας τῶν ζώων—ἀπὸ τῶν μικροβίων μέχρι τοῦ ἀνθρώπου,—ἀλλὰ καὶ συγχρόνως ποιητῆς, μετὰ διπλὴν ὑπόστασιν, ὅπως ἐπὶ ἀνάκατο ὁ ἴδιος ὁ κ. Νιρβάνας. Τὸ ψυχολογικὸν του χαρακτηριστικὸν εἴνε τοῦτο: ὅτι ἐνῶ ὁ Λώρης εἴνε θετικὸς ἐπιστήμων καὶ εἰμπορεῖ νὰ ἔχη περὶ ὄλων τῶν πραγμάτων θετικὰς ἰδέας,—μάλιστα δὲ περὶ τοῦ ἔρωτος, τὸν ὁποῖον μελετᾷ εἰς τὴν φύσιν,—ἐξακολουθεῖ ὁμοῦ νὰ εἴνε βαθύτατα ἐμποτισμένος ἀπὸ τὰς ἰδέας τοῦ καθηγητοῦ καὶ φίλου του Λαιουδάρη, ἐνὸς ἰδεολόγου πλατωνικοῦ φιλοσόφου. Γνωρίζει λοιπὸν τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' εἰς τὰ βῆθη τοῦ ἐγὼ του παραμένει ἢ παλαιὰ πλάνη. Εἰς τὴν ἀτέλειαν αὐτῆν, τὴν ἀπόκρυφον ἀλλὰ συνήθεσάτην,—τόσῳ συνήθη, ὥστε εἰμπορὸν νὰ εἴπω, πρὸς τιμὴν καὶ ἔπαινον τοῦ κ. Νιρβάνα, ὅτι παρετήρησε καὶ συνέλαβε κάτι, τὸ ὁποῖον πολὺ ἢ ὀλίγον παρουσιάζουν ὅλοι οἱ ὁπωσδήποτε μορφωμένοι ἄνθρωποι,—πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ κάποια νευρασθένεια, ἢ ὁποῖα τὸν κάμνει ἀπολμον καὶ διστακτικόν. Κοινὴ καὶ τετριμμένη ἢ ἱστορία τοῦ Λώρη, ἀλλ' ἀσυνήθης, καὶ μόνον διὰ τὸν χαρακτήρα του ἀναγκαῖος, ὁ τρόπος ποῦ ἀντιδρᾷ εἰς αὐτὴν: Τὸν ἀπατᾷ ἢ σύζυγός του. Ἡ νέα καὶ ὠραία Λιλῆ, τὴν ὁποίαν ἐπῆρεν ἀπὸ ἔρωτα, ἐν ἔτος μετὰ τὸν γάμον των, ἀλλάζει φιλιῶν ἐρωτικῶν μετὰ κάποιον ἀξιωματικόν, νικητὴν εἰς τὰς ἱπποδρομίας, κάτω ἀπὸ τὰ ἴδια ἐκεῖνα νυκτολούουδα, ποῦ τὴν εἶδαν νὰλλάξῃ καὶ τὸ πρῶτον φιλιῶν μετὰ τὸν Λώρη. Πόσα δράματα μετὰ τὸ ἴδιον θέμα! Ἀλλὰ τὸ νέον εἰς τὸ δράμα τοῦ Νιρβάνα, ἐκεῖνο ποῦ τὸ κάμνει νὰ μὴν ὁμοιάξῃ μετὰ κανέν, εἴνε, ὡς εἶπαμεν, ἡ ἀντίδρασις τοῦ προδιδομένου συζύγου. Βλέπων τυχαίως ἀπὸ τὸ παράθυρον τὴν σκηναίαν τῆς ἀπιστίας, τὴν ἐντελῶς ἀπρόοπτον δι' αὐτόν, ἢ ὁποῖα τὸν ῥίχνει ἀπὸ τὰ σύννεφα,—διότι ἂν ὡς ἐπιστή-

μων μελετητῆς τοῦ ἔρωτος, ἤξευρεν ὅτι ὁ ἔρωτας μερικῶν ζώων καὶ ἴδια τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἴνε σταθερὸς καὶ αἰώνιος, ὡς μαθητῆς ὁμοῦ τοῦ διδασκάλου του, ἐπίστευεν ἐνδομύχως εἰς αὐτὴν τὴν σταθερότητα καὶ εἴχε πλήρη, τυφλὴν, ἀκλόνητον ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν σύζυγόν του, καὶ μάλιστα τὴν ἐμπιστοσύνην ἐκεῖνην, ἢ ὁποῖα ποτὲ κάποτε τὴν παραμέλησιν,—εἰς τὴν ἀρχὴν ὁμοῦ μετὰ τὸν ἐνοχον ζεῦγος, διὰ νὰ κάμῃ καὶ νὰ ἀπέσῃ. Ἀλλ' ἐπεμβαίνει ἡ ἀβουλία τοῦ νευροπαθοῦς καὶ τὸν καθήλνει ἀδρανῆ. Καὶ τότε ἀρχίζει νὰ σκέπτεται. Ἡ σκέψις εἴνε ἡ δράσις τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τοῦ εἶδους. Καὶ κάποτε, διὰ τοὺς γνωρίζοντας τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ ὅλα τὰ εἶδη τῶν ἀνθρώπων, ἡ σκέψις αὐτῆ εἴνε τόσον δραματικὴ, καὶ τραγικὴ ἂν θέλετε, ὅσον ἡ δράσις τῶν ἄλλων. Ὁ Λώρης λοιπὸν σκέπτεται. Σκέπτεται ὅτι τὴν στιγμὴν ποῦ ἡ ψυχὴ τῆς γυναικὸς του δὲν ἀνήκει πλέον εἰς αὐτόν, εἴνε ὁλωσδιόλου ἀδικὸν καὶ ἀνοφελὲς νὰ φονεύσῃ τὸ σῶμα της. Ἄν ἠμποροῦσε νὰ φονεύσῃ τὴν ψυχὴν της, μάλιστα: ἀλλὰ πῶς φονεύονται αἱ ἀθάνατοι ψυχαί; Σκέπτεται ἀκόμη ὅτι ἡ σύζυγός του εὐρίσκειται εἰς τὸ δίκαιον περισσότερον ἀπὸ αὐτόν. Κάτι ἄρρητον, ἀνώτερον της, ἰσχυρότερον της, τὴν δικαιολογεῖ. Εἰς τὴν τελευταίαν συνέντευξιν μετὰ τῶν δύο συζύγων, ἐκεῖνη τὸ δαισιόφρονος, ἀλλὰ δὲν εἰμπορεῖ νὰ τὸ ὀρίσῃ καὶ νὰ τὸ ἐκφράσῃ. Ἐκεῖνος ὁμοῦ, ὁ ἐπιστήμων καὶ ὁ φιλόσοφος, τὸ γνωρίζει καλὰ: εἴνε ἡ γοητεία ποῦ ἐξασκεῖ ἐπάνω εἰς τὴν νέαν γυναῖκα ὁ ἀρρενωπὸς ἀξιωματικὸς εἰς μίαν ἐρωτικὴν ὄραν, εἴνε τὸ ἀναφαίρετον τοῦ ἀτόμου δικαίωμα νὰ κίνη πρὸς τὸ ταῖρι ποῦ τοῦ ὑποδεικνύει ἡ φύσις διὰ τὴν διαίωσιν τοῦ εἶδους. Τὸ μέγα αὐτὸ μυστήριον θὰ τὸ ἐξυπηρετοῦσε τελειότερα ἡ ὠραία Λιλῆ μετὰ τὸν εὐσταλῆ ἱπποδαστὴν παρὰ μετὰ τὸν ἀγαθὸν φυσιοδίφην. Καὶ δι' αὐτὸ ὑποκύπτει γρηγορότερα ἀφ' ὅσον θὰ ἤθελε καὶ ἡ ἴδια. Καὶ δι' αὐτὸ ὁ δυστυχὴς ἐκεῖνος, πρὸ τοῦ μοιραίου, τοῦ ἀνεπανορθώτου καὶ τοῦ ἀναποδράστου, ἀποφασίζει τέλος νὰ συγχωρήσῃ τὴν γυναῖκά του καὶ νὰ τὴν ἐγκαταλείψῃ. Φεύγει. Φεύγει ὅπως τὸ χελιδόνι ποῦ εἴχε κτίσῃ φωλεὰν ἀπέξω ἀπὸ τὸ παράθυρον του. Τὸ χελιδόνι πιθανὸν νὰ γυρίσῃ εἰς τὴν ἴδιαν φωλεάν, διότι εἴνε χελιδόνι. Ὁ Λώρης ὁμοῦ δὲν θὰ ξαναγυρίσῃ διότι εἴνε ἄνθρωπος. Καὶ κάτι ἄλλο, ἀκόμη θλιβερότερον διὰ τοὺς ἐννοοῦντας τὰ ψυχικὰ δράματα: Τὸ σύγγραμμα τοῦ ἰατροῦ περὶ τοῦ ἔρωτος τῶν ἐμφύλων, σταματᾷ ἀποτόμως εἰς τὸ τελευταῖον κεφάλαιον. Ποτὲ δὲν θὰ γράψῃ αὐτὸς περὶ τοῦ ἔρωτος τῶν ἀνθρώπων!

Δὲν εἴνε ἀπορίας ἄξιον, πῶς ἓνα δράμα μετὰ τόσῳ λεπτόν θέμα, δὲν κατάρθωσεν νὰ φαρμακίσῃ τὸ ἀκροατήριον τοῦ θερινοῦ θεάτρου. Καὶ ὁμοῦ δὲν εἴχε μεγάλας σκηναϊκὰς ἐλλείψεις, ὁ δὲ διάλογός του ἦτο τόσον ὠραῖος καὶ ποιητικὸς, καὶ τόσον συχνὰ παρουσίαζε τοὺς σελαγισμοὺς τοῦ Δαννούντσιου, ὥστε μόνος αὐτὸς θὰ ἦτο ἱκανὸς νὰ κινήσῃ τὸ ἐνδιαφέρον, καὶ τὴν ἡδονὴν, ἐνὸς ἀληθινὰ ἀνεπτυγμένου κοιντοῦ, χωρὶς νὰ τὸ κάμῃ νὰ νυστάξῃ ἐπὶ δύο τοῦλάχιστον ὥρας. Ἀλλὰ τὸ ἀκροατήριον ἐδείχθη ἐντελῶς ἀνίκανον νὰ παρακολουθῆσῃ τὴν σκέψιν τοῦ ποιητοῦ, καὶ διὰ τοῦτο μόνον τὸ δράμα ἔγεινε δεκτὸν μετὰ ψυχρότητος. Τῆς ὑπόδοχῆς αὐτῆς ἐπαφελήθησαν μερικοὶ κριτικοὶ τοῦ καθημερινοῦ τύπου, οἱ ὅποιοι μετενόουν ἴσως διότι συνετέλεσαν καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν περυσινήν ἀποθῆωσιν τοῦ Νιρβάνα μετὰ τὸν «Ἀρχιτέκτονα Μάρθαν», καὶ τοῦ ἐρρήχθησαν ἀλύπητα. Τὸ δράμα ἐκουρελιάσθη μετὰ ὅσην εὐκολίαν—ἀρκεῖ νὰ ὑπάρχῃ ἡ ἀναισθησία,—κουρελιάζονται τὰραχοῦφανα. Κ' ἐπῆλθε τοῦτο τὸ πράγματι παραδόξον καὶ κομικοτραγικὸν ἀποτελέσμα: νὰ ὑβρισθῇ καὶ νὰ προσηλαμισθῇ ὁ Νιρβάνας δι' ἓν ἔργον ἀναντιρρήτως ὠραιότερον, βαθύτερον, ἀληθινώτερον καὶ ἀνθρωπινώτερον τοῦ «Ἀρχιτέκτονος Μάρθα», ἀπὸ τοὺς ἰδίους περιπτῶν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι διὰ τὸ πρῶτον του ἐκεῖνο δράμα τὸν ἀνέβασαν εἰς τὰ οὐράνια! . . .

Τὸ θέατρον τῆς Κυβέλης, καὶ προπάντων αὐτὴ ἡ Κυβέλη ἔβαλε τὰ δυνατὰ τῆς διὰ τὴν παρουσιάσῃ τὸ «Χελιδόνι» ὅσῳ τὸ δυνατόν εὐπροσωπότερα. Ἴσως μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἠθοποιούς τῆς παρεξήγησαν τοὺς ρόλους των καὶ ἄλλοι ἐδείχθησαν κατώτεροι αὐτῶν. Ἄλλ' ἐν τῷ συνόλῳ ἡ παράστασις διεξήχθη καλά, καὶ οὔτε θὰ εἶχε κανεὶς τὴν ἀξίωσιν νὰ παίξουν οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι θερμότερα καὶ σοφώτερα πρὸ τῆς παγερᾶς ἀδιαφορίας καὶ τῆς ἀδαημοσύνης τοῦ ἀκροατηρίου.